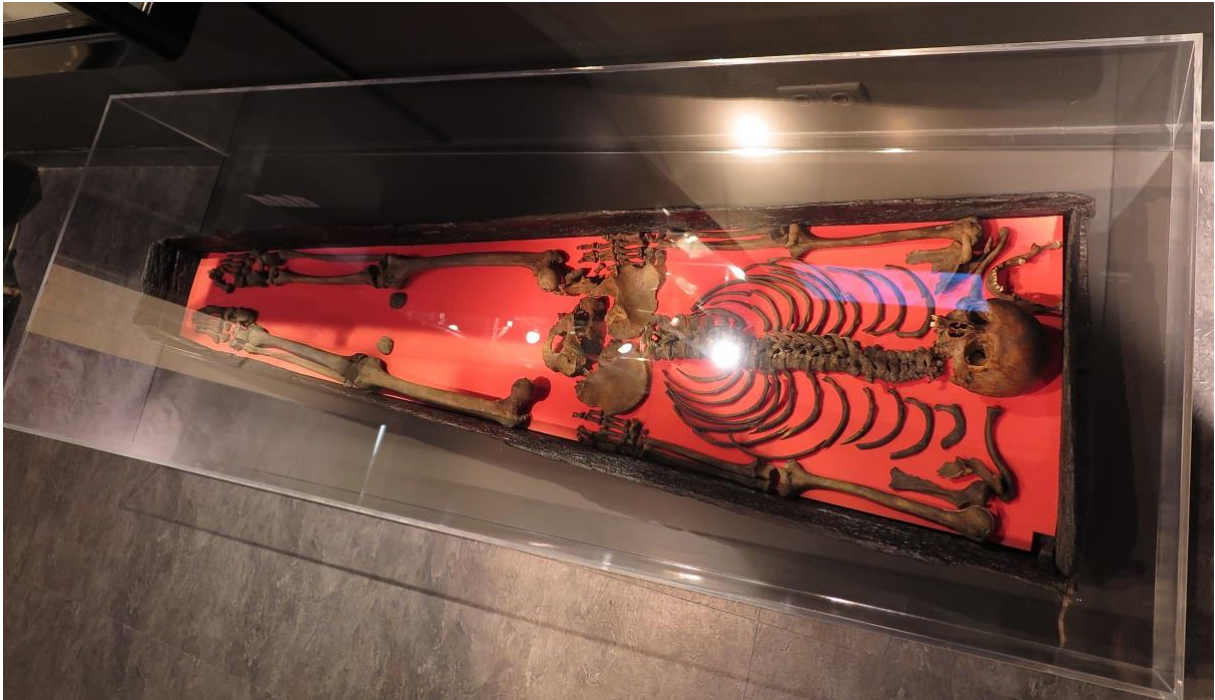

Docentenhandleiding

Een bodem vol verhalen

Onderwijsprogramma klas 1 en 2
Voortgezet Onderwijs

Historisch Museum Den Briel

Vooraf

Inleiding

Vanaf maart 2018 biedt Historisch Museum Den Briel een nieuw educatief programma voor klas 1 en 2 van het voortgezet onderwijs: *Een bodem vol verhalen*. Uitgangspunt van dit programma zijn de bijzondere vondsten die bij de archeologische opgravingen in 2016 aan de Burgemeester van Sleenstraat in Brielle naar boven zijn gekomen en waarvan nu een deel in het museum te zien is. Op deze locatie waren eeuwen geleden twee kloosters gevestigd: het Cellebroedersklooster en het Catharinaklooster. Maar deze gebouwen zijn niet altijd als klooster gebruikt en hebben door de eeuwen heen verschillende functies gekend, zoals een brouwerij en een commandeurshof. De gevonden voorwerpen vertellen ons veel over deze plek in Brielle. Leerlingen ontrafelen het verhaal van deze historische plek aan de hand van de vondsten.

Doelen

Het programma heeft de volgende doelen:

- Leerlingen maken kennis met archeologie.
- Leerlingen worden zich bewust van de geschiedenis van/in hun directe omgeving.
- Leerlingen doen onderzoek aan de hand van tastbare en diverse bronnen.
- Leerlingen plaatsen de opgedane kennis en ontdekte verhalen in het verloop van de geschiedenis en binnen de tijdsvakken.
- Leerlingen reconstrueren het volledige verhaal van de binnen dit project onderzochte opgravingsplekken.
- Leerlingen verwerken en vertellen dit verhaal in een zelf gekozen presentatievorm na.

Aansluiting curriculum

Het educatieve project sluit op verschillende manieren aan bij het curriculum van de vakken *geschiedenis* en *mens & maatschappij* binnen de onderbouw van het voortgezet onderwijs.

Het volgende kerndoel staat bij het project centraal:

40. *De leerling leert historische bronnen te gebruiken om zich een beeld van een tijdvak te vormen of antwoorden te vinden op vragen, en hij leert daarbij ook de eigen cultuurhistorische omgeving te betrekken.*

De leerlingen werken bij dit project met bronnen uit verschillende tijdvakken:

- Tijd van steden en staten (1000-1500);
- **Tijd ontdekkers en hervormers (1500-1600);**
- Tijd van regenten en vorsten (1600-1700).

Hierbij horen de volgende kernbegrippen (uit verschillende tijdvakken): christendom, agrarisch-stedelijk, cultuur, ambacht, geestelijkheid, handel.

De leerlingen gaan aan de hand van voorwerpen, beeld- en tekstbronnen een beeld vormen van de historische plek in de stad. Hierbij spelen continuïteit en verandering, maar ook oorzaak en gevolg, een grote rol. Zij zullen hun historische vaardigheden moeten inzetten en kunnen deze tevens dankzij dit programma verder ontwikkelen.

Opzet programma

Het educatieve programma bestaat uit drie (of vier) onderdelen:

- Voorbereiding op school
- Bezoek aan het museum
- Verwerking op school
- Optioneel: bezoek aan de vindplaats

De onderdelen zullen elk apart worden toegelicht:

- Voorbereiding op school	p. 4
- Museumbezoek	p. 6
- Verwerking op school	p. 7
- Praktische informatie	p. 8
- Handleiding Powerpoint- presentatie Een bodem vol verhalen	p. 9

Vorbereiding op school

Voordat de leerlingen het museum bezoeken, kunt u het bezoek op school voorbereiden. Hieronder volgt een aantal les-, kijk- en leessuggesties.

1. *Wat is archeologie?* (15 a 20 min)

Aan de hand van een Powerpoint-presentatie (downloadable van de website van het museum) en een klassengesprek geeft u een korte introductie op de wereld van de archeologie. Wat is archeologie, wat bestuderen archeologen? Wat werd er gevonden bij de opgravingen aan de Burgemeester van Sleenstraat in Brielle in 2016? En waarom graven we eigenlijk?

Voor een toelichting op de Powerpoint-presentatie, zie bijlage 1.

2. *Wat is er bij ons in de buurt gevonden?*

In veel plaatsen en wijken wordt of is archeologisch onderzoek gedaan. Leerlingen doen (in groepjes) een klein onderzoekje: zijn er in de buurt van de school, van de woning, of in de woonplaats van de leerlingen opgravingen gedaan? Zijn er toen voorwerpen gevonden, wat vertelden die over de vindplek? Of zijn er misschien voorwerpen bij toeval gevonden, zoals dat wel eens op bijvoorbeeld een akker gebeurt bij het omploegen?

Na het onderzoekje koppelt elk groepje zijn bevindingen terug aan de klas. De manier waarop dit gebeurt, mag het groepje zelf bepalen.

3. *Kijktips*

Laat ter voorbereiding op het bezoek aan het museum één van de volgende video's zien:

Klokhuis

Over *Dateren*: <https://schooltv.nl/video/het-klokhuis-dateren/#q=archeoloog>

SchoolTV

Over *Archeologie* (middeleeuwen): <https://www.schooltv.nl/video/archeologie-vondsten-uit-de-middeleeuwen/#q=archeologie>

Omroep West

Serie *Achter de scherven*, over *archeologische vondsten in de stad*.

Aflevering met Chris Zegers – https://www.youtube.com/watch?v=6e0k_LZA7z8

Opgravingen Brielle

<https://www.youtube.com/watch?v=DSG-ORdcG8A> (uitzending RTV-Rijnmond)

<https://www.youtube.com/watch?v=uWNFBpZu7as&list=PLgfNJitgrSVCJlrWS3Lh8M6Gp2IBvkvxI&index=22> (open dag voor publiek april 2016)

<https://www.youtube.com/watch?v=kIMcENPzrTQ&list=PLgfNJitgrSVCJlrWS3Lh8M6Gp2IBvkvxI&index=23> (toelichting opgravingen)

<https://www.youtube.com/watch?v=WU30rqSDXmU> (opgravingen Cellebroedersklooster)

Vlogs archeoloog Brielle

<https://www.youtube.com/watch?v=pY3wGUeeHo> (vlog deel 1)

<https://www.youtube.com/watch?v=wiriKYi-6ec> (vlog deel 2)

<https://www.youtube.com/watch?v=4I9vJS-kW6s> (vlog deel 3)

<https://www.youtube.com/watch?v=bWI3nYSci4w> (vlog deel 4)

4. *Uitleg programma*

Bespreek de volgende stappen die binnen dit project worden genomen. Leg uit wat de bedoeling is: de leerlingen gaan aan de hand van oude voorwerpen in het museum onderzoek doen naar een bijzondere plek in het centrum van Brielle. Aan de hand van bronnen ontdekken zij van alles. De resultaten van hun onderzoek verwerken zij in een presentatie (vorm van deze presentatie kan in overleg worden bepaald).

5. *Vooruitblik bezoek museum*

Kijk ter afsluiting alvast vooruit naar het bezoek aan het museum. Bespreek daarbij de volgende punten:

- wat kunnen de leerlingen **verwachten**? (ontvangst door museumdocenten, zelfstandig rondlopen in groepjes, begeleiding – museumdocenten en docenten van school- lopen rond als het niet lukt)
- wat is belangrijk te onthouden bij een **bezoek** aan het museum (museumobjecten zijn oud en dus kwetsbaar, nergens aanzitten, rustig rondlopen, plezier hebben)
- laat de leerlingen een **QR-scanner** op hun smartphone downloaden, zodat ze in het museum een aantal VR-beelden kunnen zien. De app *QR reader* werkt het beste met de VR-bril die de leerlingen in het museum gaan gebruiken.
- verdeel de klas alvast in **groepjes** van ca. 4 a 5 leerlingen. In deze groepjes zullen ze door het museum lopen.

Museumbezoek

Het bezoek aan het museum neemt ongeveer 1.5 uur in beslag. Bij dit bezoek zijn twee museumdocenten aanwezig. Zij geven de leerlingen uitleg over het programma en begeleiden hen tijdens het onderzoeksproces met het vinden van de juiste informatie.

De leerlingen worden verdeeld in (de van te voren gevormde) groepjes. Elk groepje ontvangt de volgende materialen:

- *Set kikkaartjes* (1 per groepje)
Elk kaartje bevat een bron (object/ schilderij/ kaart./ etc.) welke in het museum te vinden is. De leerlingen zoeken aan de hand van kijktips op de achterkant van de kaartjes naar deze verschillende bronnen in het museum. Vervolgens beantwoorden ze een aantal vragen.
- *Notitieboekje* (1 per leerling)
Elke leerling krijgt een notitieboekje waarin hij/ zij zijn/ haar vondsten en ontdekkingen noteert. Ook kan in het boekje aangegeven worden in welk tijdvak de bron te plaatsen is. Dit notitieboekje mogen de leerlingen na afloop mee terug naar school nemen.
- *Archeologenboekje* (1 per groepje)
Het archeologenboekje levert extra bronnenmateriaal. Het is een boekje waarin een fictieve archeoloog die bij de opgravingen betrokken was, vondsten en ideeën genoteerd heeft. Leerlingen gebruiken dit boekje voor extra informatie, om sommige opdrachten en vragen nog vollediger te kunnen uitvoeren en beantwoorden.

Vervolgens gaan de groepjes als onderzoekers op eigen gelegenheid op onderzoek door het museum. Idee is om stuk voor stuk alle bronnen van de kikkaartjes te vinden en onderzoeken: wat vertelt die object ons, wat vertelt het over de plek waar het gevonden is, hoe kunnen we het in de tijd plaatsen? Hoe past deze bron en dit verhaal als puzzelstukje in de puzzel van het volledige verhaal van de opgravingsplekken, wat is er door de tijd heen gebeurd?

Naast objecten doen leerlingen ook onderzoek aan de hand van een aantal VR-beelden. De beelden bevatten reconstructies van een aantal ruimtes in beide kloostergebouwen. Uiteraard mogen ze tijdens het bezoek filmpjes en foto's maken met hun telefoon (dit wordt zelfs sterk aangemoedigd!).

Het doel van het programma is om uiteindelijk zoveel mogelijk informatie te vergaren over die ene plek in Brielle, om het volledige verhaal van de opgravingsplekken te kunnen reconstrueren en dit in een zelf gekozen presentatievorm te kunnen verwerken en navertellen (voor de verwerking: zie volgende onderdeel van deze handleiding).

Bronnen en onderwerpen die aan bod komen:

1. Kaart/ plattegrond Brielle (1560)
2. Opgegraven skelet (16de eeuw)
3. Zwaar beschadigde boekband (16de eeuw)
4. Zalfpotje (17de eeuw)
5. Schilderij *Inname van Den Briel door watergeuzen op 1 april 1572*, Antonie Waldorp, 1862-63
6. Bord en fles (16de eeuw)
7. Hanger (16de eeuw)
8. Spreeuwenpot (eind 16de/ begin 17de eeuw)
9. Scherf bierpul (16de eeuw)
10. Baardmankruik (eind 16de/ begin 17de eeuw)
11. Plavuis (15de eeuw)

Verwerking – na het museumbezoek

Om optimaal rendement uit dit programma te halen, adviseert het museum om aan het bezoek een opdracht te koppelen (eventueel voor een cijfer). De informatie die de leerlingen in het museum als onderzoeksjournalisten verzamelen kan worden verwerkt in een van de onderstaande drie opdrachten. Het is aan de docent om de vorm hiervan te kiezen of de leerlingen te laten kiezen.

1. Artikel schrijven

Schrijf een artikel voor de weekendbijlage van een krant. De leerlingen denken na over een pakkende manier om hun bevindingen in het museum verwoorden en het verhaal van die plek vertellen. Uiteraard houden ze rekening met een pakkende schrijfstijl, een logische opbouw en het bijvoegen van een aantal foto's.

2. Reportage maken

Maak een korte reportage/ vlog voor bijvoorbeeld RTV Rijnmond, waarin het verhaal van de opgravingsplek naar voren komt. Hiervoor gebruiken leerlingen beeldmateriaal dat zij tijdens hun bezoek aan het museum maakte, maar ze kunnen eventueel nog een keer terugkomen naar het museum (uiteraard gratis) om nog wat extra materiaal te filmen, of naar het huidige terrein gaan en dit in hun filmpje verwerken.

3. Informatiebord

Maak een informatiebord op de plek van de opgravingen. Stel dat de gemeente een informatiebord wil plaatsen bij deze plek met informatie over wat daar allemaal in het verleden is gebeurd, hoe zou je dat informatiebord vullen en vormgeven?

Laat de leerlingen rekening houden met de doelgroep (een breed publiek) en dat er veel toeristen in Brielle komen.

Stuur vooral de resultaten door naar het museum, een selectie hiervan plaatsen wij op de museumwebsite.

Praktische informatie

Adres

Historisch Museum Den Briel
Markt 1
3231 AH Brielle

Tel. 0181 475 475

Fax 0181 475 476

E-mail info@historischmuseumdenbriel.nl

Boek een bezoek

Voor het bespreken van een museumbezoek kunt u als volgt contact opnemen:

- Telefonisch van dinsdag t/m vrijdag van 08.45-11.45 uur op 0181-475475 (Alexandra Peeman)
 - Per e-mail: info@historischmuseumdenbriel.nl
 - Per post: Historisch Museum Den Briel, Markt 1, 3231 AH Brielle
- Openingstijden

Kosten

Prijs van het educatieve programma: € 2,00 per leerling incl. de toegang tot het museum

Groepsgrootte

We hanteren een maximum van 30 leerlingen per groep.

Begeleiding

Behalve de docent van de klas verwachten wij minimaal 1 extra begeleider vanuit de school.

Bijlage 1

Handleiding Powerpoint- presentatie *Een bodem vol verhalen*

Deze handleiding hoort bij de PowerPoint presentatie, onderdeel van de voorbereidende les bij het programma "Een bodem vol verhalen", het onderwijsprogramma klas 1 en 2 voortgezet onderwijs van Historisch Museum Den Briel.

Het gaat om een korte inleiding (15-20 min) waarin de basis van archeologie door middel van een vraaggesprek duidelijk wordt gemaakt. Ook is er kort aandacht voor objecten waar de leerlingen tijdens het programma in het museum mee in aanraking komen.

In deze handleiding staat per dia informatie uitgewerkt en daarnaast zijn suggesties voor mogelijke vragen opgenomen.

Toelichting presentatie per dia

Dia 1 – Een bodem vol verhalen

Introductie op het programma 'een bodem vol verhalen', waarbij leerlingen leren over archeologie en specifiek archeologie in Brielle.

Vragen: Is iemand wel eens bij een opgraving geweest? Wat heb je daar gezien? Heb jij zelf wel eens wat gevonden?

Dia 2 – Archeologie?

De mensen die de opgravingen doen noemen we archeologen. Zij houden zich bezig met archeologie. Maar wat doen zij nou precies? Volgens de Van Dale:

ar·cheo·lo·gie (*de; v*) wetenschap van oude historie op grond van bodemvondsten

Vragen: wat betekent dit?

Antwoord: Je kan door in de bodem te graven naar resten uit het verleden, onderzoek doen naar hoe men vroeger leefde. De resten vertellen over het gedrag van die mensen en hun cultuur. Delen die kunnen vertellen over de manier van leven zijn in de bodem bewaard gebleven. Je kan ze opgraven en zo veel te weten komen over het verleden.

[Voor klassen met klassieke talen: Letterlijk betekent archeologie 'de leer of kennis van het oude' of 'de Oudheid'. Archaïos is Grieks voor 'het oude' en logos betekent 'kennis'.]

Dus eigenlijk is de bodem een tijdmachine.

Dia 3 – Archeologie?

Vragen: Waarom graven we eigenlijk? Zijn er geen geschiedenisboeken waarin je over het verleden kunt lezen en verhalen die je kan beluisteren?

Antwoord:

- Lang niet alles is opgeschreven en/of bewaard gebleven. Ook verhalen zijn in de loop der tijd veranderd (bv roddels en broodje aap verhalen). Of probeer maar eens met de klas in een rondje te zitten en elkaar één voor één de zin "De bodem vertelt je duizend

verhalen" in te fluisteren. Is er aan het einde van de ronde nog steeds dezelfde zin over? Waarschijnlijk niet! Dit laat zien hoe verhalen in de loop der tijd kunnen veranderen. Bronnen uit de grond worden gebruikt om informatie over het verleden te krijgen.

- Wat in de grond zit kan je bekijken en onderzoeken. Zo weten we bijvoorbeeld hoe mensen vroeger leefden. (We weten op basis van geschreven bronnen bijvoorbeeld vaak alleen van mensen die konden schrijven hoe zij leefden, een grote groep mensen kon dat zelf niet, de vondsten uit de bodem kunnen wel hun verhaal vertellen).

Vraag: Wat kan je ermee?

Antwoord: Je krijgt een beter beeld van hoe het vroeger was.

Dia 4 – Wat zit er allemaal in de grond?

Vragen: Wat voor dingen zitten er allemaal in de grond die iets kunnen vertellen over het verleden? Kan je wat voorbeelden noemen? Wat had je zelf gevonden of gezien (bij dia 1)?

Wist je dat: veel vondsten die gedaan worden eigenlijk afval zijn? Nuttelose dingen zoals gebroken serviesgoed en botten van dieren werden op een afvalstapel geworpen. Archeologen van nu zijn erg blij mee als ze zo'n afvalput hebben gevonden. Daar zijn veel verhalen te vinden! Afval van vroeger geeft ons nu veel informatie over hoe mensen leefden.

Archeologen maken onderscheid in drie verschillende soorten vondsten (volgende dia's):

Dia 5 –1. Artefacten ((organische) voorwerpen, bewerkt door de mens)

Vraag: Kan je zelf wat verzinnen?

Afbeeldingen: scherf van een tegel, speerpunten, wastablet, pijpjes van klei en een kruikje

Dia 6 – 2. Ecofacten (plataardige resten en dierlijke resten, niet bewerkt door mensen)

Vraag: Kan je zelf wat verzinnen?

Afbeeldingen: gemeneraliseerde rogge, zaden en pitten, verschillende botten

Dia 7 – 3. Grondsporen (verkleuringen in de grond)

Vraag: Kan je zelf wat verzinnen?

Afbeeldingen: verkleuring van een waterput en paalverkleuring.

Andere vormen van grondsporen komen bijvoorbeeld door verkoolde resten, afkomstig van haarden of het koken.

Deze soort vondst heeft een overeenkomst met artefacten: er zijn namelijk ook mensen aan te pas gekomen. Het grote verschil van grondsporen is dat deze niet tastbaar zijn en alleen in de grond goed zichtbaar.

Dia 8 – Welk verhaal?

Elk van deze vondsten vertelt een verhaal.

Vraag: Kan je bedenken welk verhaal dit object vertelt?

- Gehoorbeentje dolfijn (ecofact): 50 miljoen jaar geleden zwommen er dolfijnen in Brabant en Limburg. Dat weten we omdat daar veel van deze 'gehoorbeentjes' zijn gevonden. Er was daar, 50 miljoen jaar geleden, geen land maar water.

- Kruik (artefact): welke ingrediënten werden voor eten gebruikt en wat werd er gedronken? Maar ook de afbeelding is interessant. Op de fles staat een man met baard afgebeeld. Er zijn veel van dit soort kruiken gevonden. Ze zijn genoemd naar de afbeelding en hetten baardmankruiken. Vroeger bestelde je geen glas wijn of bier maar vroeg je om een kruik. Vanuit die kruik kan je dan zelf je glas opnieuw vullen als hij leeg was. De baardmankruik is hier hoogstwaarschijnlijk voor gebruikt. Ook werden de kruiken gebruikt om olie in te bewaren.
- Grondspoor fundering huis uit de Romeinse tijd. Wat was de indeling van zo'n huis, wat voor ruimtes waren er? Die kunnen bijvoorbeeld wat zeggen over de manier van leven.

Dia 9 – In Brielle?

In Brielle zijn ook opgravingen geweest (die waren in 2016). Het opgravingsgebied was best groot. Het rode gedeelte was ongeveer 4600 m² en het groene gebied ongeveer 3000 m².

Vragen: Heeft iemand dit gezien? Hoe zag het eruit? Wat is je opgevallen? Waar is er opgegraven? Weet iemand wat er vroeger op die plek zat?

Antwoorden: op de plek van de opgravingen stonden vroeger meerdere kloosters. Het Sint-Catharinaklooster (1400-1572) was waarschijnlijk het grootste klooster van de stad. In het klooster zaten alleen zusters. Ook lagen het Cellebroederklooster en het Clarissenklooster binnen het complex waar de opgravingen zijn gedaan. Later was er op hetzelfde stuk grond een bierbrouwerij, buskruitmolen en een commandeurshof. De gebouwen zijn in de loop der tijd aangepast en hebben verschillende functies gehad.

Dia 10 – In Brielle?

Op die plek zijn dan ook veel verschillende vondsten gedaan.

Vragen: Wat is er zoal gevonden, zijn er ideeën?

Voorwerpen op dia: Wat zou je met dit voorwerp te weten kunnen komen? Welk verhaal vertellen de voorwerpen? Kan je iets verzinnen?

- Zalfpot: in het klooster werden zieken verzorgd. In het potje zat zalf dat daarvoor werd gebruikt.
- Botten: hieraan kan je aflezen wat voor voedsel er op het menu stond. Ook ziektes kunnen aan botten worden afgelezen en zelfs de sociale status die de persoon had. Dat heeft namelijk te maken met het voedsel dat gegeten werd.
- Spreeuwenpot: laat zien wat er op het menu stond. In deze potten konden spreeuwen een nest bouwen. Jonge spreeuwtjes werden door het luikje uit het nest gehaald om opgegeten te worden als lekkernij.
- Bord: de manier van houtbewerking vertelt over de contacten en overgeleverde technieken. Maar ook: wat vond men mooi en wat was waardevol om te hebben.

Dia 11 – Deze objecten vertellen een verhaal dat zich ongeveer 500 jaar geleden afspeelde. Welke spullen zou een archeoloog over 500 jaar van jou vinden? Welk verhaal vertel jij? Welke spullen vinden archeologen dan van jou?